

Jan Cudzik
Katarzyna Lejk

**SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ ARCHITEKTURY.
PROBLEM DYSKRYMINACJI ETNICZNEJ
NA PRZYKŁADZIE GDAŃSKA**

Streszczenie

Dyskryminacja ze względu na pochodzenie etniczne jest zjawiskiem pojawiającym się w całej Europie, również na terenie Gdańska. Prawie połowa respondentów ankiety przeprowadzonej w Gdańsku zauważa, że głównym powodem dyskryminacji jest odmienne pochodzenie etniczne. Na podstawie dostępnych badań autorzy przybliżają rozmiar zjawiska i jego konsekwencje w kontekście Gdańska. Aspekt historyczny oraz bieżące wydarzenia pozwalają na określenie genezy problemu. Artykuł wykazuje, iż architektura poprzez odpowiedzialne, zaangażowane i świadome projekty ma możliwość wpływania na zmianę zachowań społeczeństwa. Podejmowanie interwencji miejskich, mających na celu polepszenie jakości życia staje się coraz częstszym kierunkiem działań inicjowanym zarówno przez mieszkańców, jak również jednostki miejskie. Psychologia środowiskowa, jest w stanie ułatwić proces projektowania poprzez ukazywanie zależności pomiędzy oddziaływaniem środowiska fizycznego, a człowiekiem. Prezentowane przykłady architektoniczno-urbanistyczne potwierdzają tezę, iż architektura może pozytywnie wpływać na społeczeństwo w aspekcie jego integracji i sustensywnego rozwoju. Przeanalizowane przykłady różnią się zarówno skalą, jak i przyjętym programem. Jednak każdy pokazuje, jak interwencje o zróżnicowanej skali i formie mogą pozytywnie wpływać na społeczeństwo. Szeroki zakres podejmowanych działań i indywidualne podejście do kwestii integracji oraz wyrównywania szans obrazuje, w jaki sposób należy unikać dyskryminacji i znajdować nowe płaszczyzny porozumienia między członkami społeczeństwa.

Słowa kluczowe: dyskryminacja etniczna, mniejszości narodowe, architektura partycypacyjna, przestrzeń publiczna, psychologia środowiskowa.

**SOCIAL RESPONSIBILITY OF ARCHITECTS.
THE ISSUE OF ETHNIC DISCRIMINATION IN GDAŃSK**

Abstract

Discrimination based on ethnic origin is occurring in Gdańsk. Based on available research, size of the problem was define. Almost half of the respondents of the survey conducted in Gdańsk notices that the main reason for discrimination is a different ethnic origin. Historical aspect and current events allow to identify possible source of the problem. Responsible, involved in issue architecture can change a behavior of society. Taking part in urban interventions to improve the quality of life is becoming more and more popular. Actions are taken by both, private individuals and cities. There is a way to enrich the design process by using information based on social psychology which shows the relationship between man and his physical environment. The analyzed examples

differ both in scale and the adopted method. However, all of them show how interventions varying in scale and form can positively influence society. A wide range of activities and an individual approach to integration and equal opportunities shows how to avoid discrimination and find new levels of understanding between members of society.

Keywords: ethnic discrimination, national minorities, participatory architecture, public space, environmental psychology.

Wstęp

Obecnie niespełna 25% Polaków jest świadoma, że istnieje dyskryminacja ze względu na pochodzenie etniczne. Nieznacznie mniej niż połowa osób ankietowanych przyznaje, że kolor skóry to jedna z trzech, oprócz orientacji seksualnej i niepełnosprawności, cech, najmocniej kojarzonych z dyskryminacją. Osoby, które znają osobiście Czeczenów, Arabów¹, Wietnamczyków czy ludzi czarnoskórych – przyznają, że są oni w Polsce gorzej traktowani. Przytoczone powyżej statystyki pozwalają na sformułowanie stwierdzenia, że należy poszukiwać źródła problemu, które może pozwolić zrozumieć, jakie kroki należy podjąć, aby należycie go rozwiązać. Rozwiązań należy poszukiwać w różnych dziedzinach naszego życia, jako że jest ono wielopłaszczyznowe. Niektóre z tych płaszczyzn zawierają się w sferze duchowej i mentalnej; inne głównie w świecie wszystkiego co istnieje w czasie i przestrzeni. Architektura jako nauka i sztuka planowania przestrzeni użytkowej ma nieustanny wpływ na zachowanie człowieka. Budowanie przestrzeni sprzyjających integracji jest głównym wątkiem poruszonym w artykule. W opracowaniu skupiono się na przykładach, dzięki którym środowisko uległo przekształceniu pod wpływem zaangażowania i chęci zmiany poprzez działania oddolne i odgórne.

Według słownika języka polskiego termin dyskryminacja oznacza prześladowanie poszczególnych osób lub grup społecznych albo ograniczanie ich praw ze względu na rasę, narodowość, wyznanie, płeć itp². Przyczyną dyskryminacji mogą być zarówno cechy wrodzone, niezależne od nas, ściśle wiążące się z naszą tożsamością, jak i cechy nabyte, również takie, które są przez nas wybierane. Pierwotne elementy naszej tożsamości, czyli te, których nie wybieramy i które są bardzo trudne lub niemożliwe do zmiany, jak płeć, wiek, kolor skóry, poziom sprawności, pochodzenie narodowe i etniczne, orientacja psychoseksualna, należą do tzw. cech prawnie chronionych. Dyskryminacja jest zjawiskiem powszechnym nie tylko w Polsce, lecz całej Europie.

¹ Cieślukowska D., *Analiza danych zastanych. Dyskryminacja ze względu na etniczność i narodowość*, 2012, niepublikowany tekst dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, http://www.hfhr.org.pl/wielokulturowosc/documents/doc_186.pdf [dostęp:14.04.2019].

² Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2019.

1. Czy architektura może pomóc?

John Howard Griffin, amerykański dziennikarz zaangażowany w propagowanie równości w latach 60. XX wieku wyruszył w podróż po południowych stanach Ameryki. Po zmianie koloru skóry, która była możliwa dzięki przyjmowaniu leków zwiększających pigmentację oraz odpowiednim naświetlaniom, opisywał rażącą niesprawiedliwość i uprzedzenia, jakich doświadczali Afroamerykanie³. Wiele słów w swojej książce poświęcił analizowaniu emocji, które odczuwają ludzie dotknięci rasizmem, napisał: "Doszedłem do wniosku, że atmosfera miejsca jest zupełnie różna dla czarnych i dla białych. Czarni postrzegają rzeczy i reagują na nie inaczej niż biali nie dlatego, że są ciemnoskórzy, lecz dlatego, że są prześladowani. Strach może przyćmić nawet słońce"⁴. Odpowiedzią na problemy związane z dyskryminacją, oprócz innych środków takich jak edukacja, prawo, może stać się architektura.

Architektura może być silnym czynnikiem kształtującym ludzkie emocje i postawy, może wyzwaląć lęk i umożliwiać rozwijanie zachowań agresywnych. Projektowana przestrzeń architektoniczna winna kształtować pozytywne emocje i skojarzenia. Taka strefa może być źródłem relaksu, poczucia jakości życia, dumy i przywiązania do miejsca. Fizyczne aspekty pracy, jak kształt, skala, faktura, światło powinny stanowić czynnik wyzwalający pozytywne emocje przy okazji procesów życiowych, takich jak edukacja czy wychowanie. Architektura jako filozoficzny wymiar środowiska powinna bezpośrednio lub przez kształtowanie właściwych postaw, kierować socjalizacją, wychowywać, uzdrawiać i rozwijać⁵. Kiedy zaistniała potrzeba tworzenia przestrzeni przyjaznych człowiekowi, stymulujących nawiązywanie więzi społecznych zaczęto poszukiwać nowego spojrzenia na otaczającą przestrzeń. Pod koniec lat 50. XX w. rozwijały się badania socjologów, geografów, urbanistów, architektów i psychologów na temat wzajemnej relacji człowiek – środowisko, które dały podwaliny psychologii środowiskowej. W książce napisanej przez Gropiusa pt. *Pełnia Architektury* autor wyraża swoje zdanie na temat studiowania różnych aspektów projektowania; "Dobra architektura powinna być odwzorowaniem samego życia, co zakłada dogłębną znajomość zagadnień biologicznych, społecznych, technicznych i artystycznych"⁶.

Architektura powinna służyć wszystkim ludziom, bez wyjątków. Zwrócenie uwagi na trudności przeciętnego mieszkańca powinno być uwzględniane w procesie projektowania. Projekty zaangażowane społecznie i nastawione na polepszenie warunków życia ludzi mogą być odpowiedzią na istniejące problemy; w skali lokalnej jak i globalnej, poprzez poszukiwanie uniwersalnych

³ Griffin J., *Czarny jak ja*, Warszawa 2016, s.20-40

⁴ Ibidem, s.15

⁵ Flor D., *Architektura a budowanie więzi społecznych – kształtowanie przestrzeni w oparciu o podstawy psychologii środowiskowej*, „Budownictwo i Architektura” 2010, nr 6, s. 5–10.

⁶ Gropius W., *Pełnia Architektury*, Kraków 2014, s.23.

rozwiązań. Z duchem takiej idei architekci Sara Göransson i Filipe Balestra wspólnie z indyjską organizacją SPARC (The Society for the Promotion of Area Resource Centers) opracowali projekt niwelujący rozrastanie się slumsów w Bombaju wraz z polepszeniem jakości życia lokalnej społeczności. Architekci stworzyli program przekształcania slumsów w pełnoprawne obszary urbanistyczne. Poprzez stopniowe udoskonalanie istniejących prymitywnych domów, bez konieczności wyburzeń zastałych budynków. Takie podejście umożliwia rewaloryzację zdegradowanych obszarów na przedmieściach bez konieczności wysiedlania zamieszkującej je społeczności i rozrywania tworzonych przez lata więzi społecznych. Prowadzone działania umożliwiają również uniknięcie negatywnych skutków gentryfikacji atrakcyjnie położonych, jednak zdegradowanych dzielnic. Ważnym aspektem programu jest udział mieszkańców, którzy angażują się w budowę i dostosowują dom do własnych potrzeb, na przykład poprzez możliwość wyboru koloru budynku⁷.

Architektura to nie tylko budynki, to również przestrzeń między nimi. Project for Public Spaces to organizacja, która zmienia przestrzenie publiczne poprzez stosowanie drobnych interwencji. Członkowie organizacji uważają, że wysokiej jakości przestrzenie publiczne nie powstają samoczynnie z dnia na dzień, a projektanci nie muszą mieć wszystkich odpowiedzi na początku, aby zacząć ulepszać daną przestrzeń. Kluczem w procesie tworzenia przestrzeni publicznych jest pomoc w stopniowym zwiększaniu przestrzeni poprzez wdrażanie i ocenę projektów. W duchu takiego działania powstały założenia Lighter, Quicker, Cheaper (LQC), co w dosłownym tłumaczeniu znaczy: „Lżejsze, szybsze, tańsze”. Jest to zwrot opisujący proste, krótkoterminowe i tanie rozwiązania, które mają znaczący wpływ na kształtowanie dzielnic i miast⁸.

Pod pojęciem „light” (lekkie) pomysłodawcy opisują tworzenie jednorazowych wydarzeń, które mogą okazać się sposobem na znalezienie niezbędnego dla każdej inicjatywy wsparcia. Począwszy od zamykania ulic i imprez grupowych, po działania związane z samodzielnym tworzeniem elementów wspólnej przestrzeni. Tymczasowe wydarzenia mogą pomóc rozpocząć kampanię, ukazując potencjał konkretnej przestrzeni publicznej. Tradycyjne procesy planowania odgórnego są nie tylko czasochłonne, ale mają również bardzo nieprzewidywalne wyniki. Projekty LQC pozwalają społecznościom eksperymentować z krótkoterminowymi projektami pilotażowymi, zanim zainwestują w większe, bardziej trwałe zmiany przestrzeni publicznej.

⁷ <http://sztuka-architektury.pl/article/4508/ludzie-buduja-domy> [dostęp: 17.04.2019].

⁸ <https://www.pps.org/article/lighter-quicker-cheaper> *The Lighter, Quicker, Cheaper Transformation of Public Spaces*. Materiały promujące działania organizacji pozarządowej skupiającej się na tworzeniu nowej jakości przestrzeni publicznej [dostęp: 20.04.2019].

Rysunek 1. Ilustracja prezentująca inicjatywę miejską w Louisville.

Źródło: Strona organizacji pozarządowej Project for Public Spaces <https://www.pps.org> [dostęp: 20.04.2019]

Pod koniec lata w 2014 r. W Louisville inicjatywa miejska o nazwie ReSurfaced zastosowała podejście LQC do tymczasowego przekształcenia wolnej działki o powierzchni 1500 metrów kwadratowych w ogródek piwny, kawiarnię i przestrzeń na zewnątrz⁹. Wydarzenie, zainspirowało do stworzenia podobnego projektu w Memphis, nazwanego Tennessee Brewery Untapped. Miało ono na celu stworzenie nie tylko wyjątkowego miejsca docelowego dla miasta, ale także punkt wyjścia dla projektów i rozmów o rewitalizacji niewykorzystanych przestrzeni Louisville.

Pomysłów na wykorzystanie wolnych przestrzeni miejskich, które angażują mieszkańców do tworzenia więzi między sobą jest wiele. Gap Filler, organizacja z siedzibą w Christchurch w Nowej Zelandii tworzy tymczasowe aktywacje wolnych działek z Dance-O-Mat, parkietem tanecznym na monety, który pozwala każdemu podłączyć własne urządzenie muzyczne i rozpocząć publiczny taniec lub występ¹⁰.

⁹<http://www.citycollaborative.org/projectsrecent-1Projects> — City Collaborative. [dostęp: 20.04.2019].

¹⁰ <https://gapfiller.org.nz/project/dance-o-mat> Dance-O-Mat | Gap Filler.

Projekt LQC stara się podejmować działania pomimo braku dostępnych środków na poprawę przestrzeni publicznej. Partycypacyjny i wspólnotowy charakter projektów to ostatni z czynników. Źródła finansowania mogą pochodzić z kampanii crowdsourcingowych, programów rządowych ukierunkowanych na działania kulturowe, prywatnych instytucji oraz fundacji, jak również firm usytuowanych w pobliżu działki.

Rysunek 2. Inicjatywa taneczna Dance-O-Mat.

Źródło: opracowanie własne.

W społecznościach borykających się z problemami ubóstwa, przestępczością lub rozpadem miast, projekty przestrzeni publicznej mogą być szczególnie trudne – częściowo dlatego, że te ulepszenia są często najniżej na liście naglących problemów. Skutki lokowania działań w tych obszarach mogą być jednak szerokie i transformujące, ponieważ potrzeba wysokiej jakości przestrzeni publicznych do gromadzenia się i spędzania wolnego czasu w tych społecznościach jest często szczególnie pilna.

Na terenie sierocińca Kibebe Tsehai w Etiopii w roku 2012 wybudowano nowy plac zabaw w ramach współpracy hiszpańskiej grupy projektowej Basurama, Uniwersytetu w Addis Abebie, hiszpańskich pracowników pomocowych i studentów z Instytutu Cervantesa. W ciągu dziesięciu dni zespół zaprojektował i zbudował konstrukcję placu zabaw wykorzystując porzucone obiekty znajdujące się na terenie podwórza i wokół niego. Do projektu użyto drewnianych palet i tkanin pochodzących z miejscowych źródeł¹¹. Działanie to utorało drogę wielu innym projektom: podobne place zabaw zostały zbudowane

[dostęp: 20.04.2019].

¹¹ <http://basurama.org/en/> strona biura architektonicznego zaangażowana w przeprowadzenie projektu, [dostęp: 20.04.2019].

w Maputo w Mozambiku w 2013 r. oraz w Malabo w Gwinei Równikowej w 2014 roku. Tworzenie nowych miejsc integracji może być również efektem działań odgórnych lub szerszych strategii. Przykładem może być szkoła wybudowana w Mozambiku. Budynek został zaprojektowany przez studentów z Bergen School of Architecture. W tym projekcie drogie materiały zostały zastąpione materiałami dostępnymi na miejscu oraz surowcami pochodzącymi z recyklingu. W projekcie butelki zastąpiły okna, a słomy użyto do wzmocnienia ścian zewnętrznych. Jedynym powszechnie stosowanym materiałem budowlanym był tu żelbet, który został wykorzystany do wykonania pomieszczeń do przechowywania komputerów i innych cennych rzeczy, aby chronić je przed ewentualną kradzieżą. Istotnym elementem był dach, który umożliwia zbieranie wody deszczowej. Koszt wybudowania obiektu nie przekroczył 8,5 tys. dolarów¹².

Rysunek 3. Plac zabaw zaprojektowany na terenie sierocińca w Etiopii.

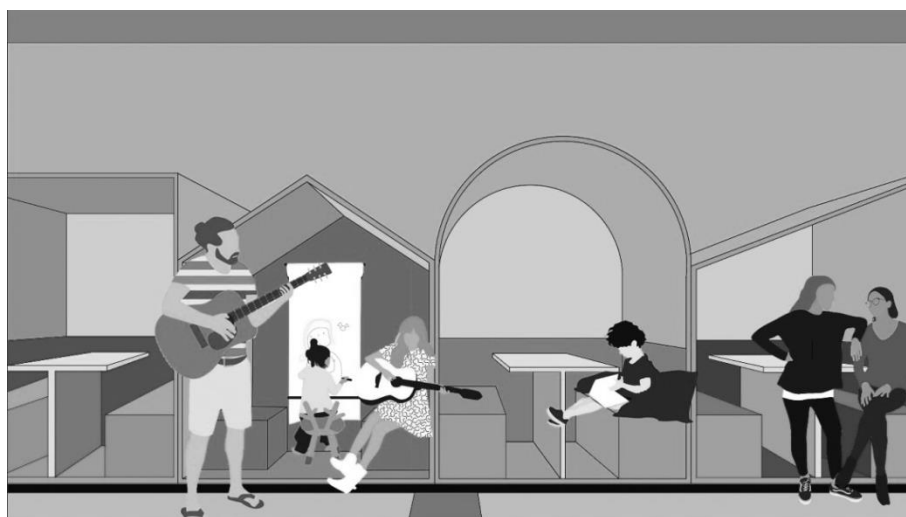

Źródło: Strona organizacji pozarządowej Project for Public Spaces <https://www.pps.org> [dostęp: 20.04.2019].

¹² <https://www.archdaily.com/144527/educational-building-in-mozambique-andre-fontes-sixten-rahlff> opis projektu znajduje się na stronie internetowej poświęconej propagowaniu innowacyjnej architektury inowoczesnych rozwiązań architektonicznych [dostęp: 06.05.2019]

Kolejnym przykładem odgórnego działania jest Szkoła Hayarden, w tym przypadku to miasto było inicjatorem pozytywnej zmiany. W przeciągu ostatnich lat urzędnicy zauważyli gwałtowny wzrost liczby osób afrykańskiego pochodzenia ubiegających się o azyl w tej części miasta. Lokalne biuro architektoniczne podjęło współpracę z miastem, starając się zaprojektować przestrzeń bezpieczną dla każdego, zachęcającą do nauki i zabawy wykorzystując środki pochodzące z organizacji non-profit – Zionut2000. W głównym korytarzu umieszczono szereg ławek i siedzeń przypominających swoim kształtem domki. Tworzą one przytulne zakątki, w których uczniowie uczą się i grają. Wiele ścian zostało pomalowanych w żywych, pobudzających kolorach, przestrzenie są jasne i pełne barw. Po ukończonym projekcie, w lokalnej gazecie projektant propagował ideę, że architektura staje się narzędziem do rozwiązywania problemów socjalnych¹³. Rewitalizacja szkoły była sukcesem i pokazała jak potężnym narzędziem jest edukacja, która może zmieniać życie wykluczonych dzieci i młodzieży.

Rysunek 4. Widoczne efekty rewitalizacji szkoły w Tel Aviwie.

Źródło: opracowanie własne.

3. Gdańsk – miasto wolności

Gdańsk od wieków był miejscem, do którego migrowali ludzie o różnym statusie, poglądach i pochodzeniu. Sprzyjało temu nie tylko położenie, ale i rozwiązania wprowadzane przez władających tym ośrodkiem gospodarczym, nauko-

¹³ Cogley B., *Colourful booths enliven Hayarden school for children of refugees in Tel Aviv*, Dezeen, Londyn 2019.

wym oraz politycznym¹⁴. W okresie największego rozkwitu, w XVI i XVII wieku w Gdańsku żyli między innymi Niemcy, Polacy, Żydzi, Holendrzy i Szkoci. Wszyscy trwale wpłynęli na wizerunek grodu nad Motławą¹⁵. Po drugiej wojnie światowej z uwagi na silne migracje i zmiany przynależności narodowej ten stan rzeczy uległ znaczącej modyfikacji. Gdańsk z miasta otwartego i goszczącego wszystkie kultury stał się w głównej mierze domem migrantów z terenów zabużańskich i nielicznych pozostałych w mieście autochtonów, co zdecydowanie zmieniło strukturę społeczną miasta. Po drugiej wojnie światowej w Polsce kreowano nową rzeczywistość narodowo-etniczną. Państwo zatraciło wyróżniającą je wieloetniczność i wielokulturowość. Przez dziesięciolecia rządów komunistycznych w Polsce utrzymywał się mit o braku mniejszości narodowych oraz etnicznych. Polska tym samym stała się teoretycznie państwem narodowościowym. W nowej idei nie było miejsca nie tylko na zróżnicowanie kulturowo-tożsamościowe, ale i klasowe¹⁶. Duch ten pozostał żywy aż do czasów Solidarności, w których Polacy nakreślili nowy bieg historii swojego państwa i Europy. Dzięki ich postawie państwo odzyskało wolność w pełni tego słowa znaczeniu. Współcześnie państwo oraz społeczeństwo natrafia na nowe problemy i wyzwania związane z napływem mniejszości etnicznych i narodowych z różnych zakątków świata.

3.1. Stosunek Gdańszczan do migrantów

Z przeprowadzonych przez Michała Wenzla badań na temat stosunku do obcokrajowców wynika, że przyjazdy obywateli państw Unii Europejskiej i mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki są przez Polaków oceniane dobrze. Natomiast obecność ludzi odmiennych etnicznie, a także mieszkańców krajów ubogich – przeważnie źle¹⁷. Przewagę pozytywnych stron Polacy dostrzegają przy ocenie pobytu w Polsce ludzi pochodzących z rozwiniętych państw Zachodu oraz z Czech. Częściej za niekorzystne Polacy uważają przebywanie w Polsce obywateli krajów byłego ZSRR (z wyjątkiem Litwinów), Wietnamczyków, Turków, Arabów, a także osób, które przyjechały do Polski z państw afrykańskich. W przypadku Ukraińców, będących najliczniej reprezentowaną w Polsce grupą cudzoziemców, przeważają odczucia negatywne¹⁸. Relacje z ludźmi pochodzącymi z innych krajów są uwarunkowane, z jednej strony, cechami psychologicznymi (stopniem akceptacji dla odmienności rasowej i kulturowej), z drugiej

¹⁴ Zespół ds. Modelu na rzecz Równego Traktowania w Gdańsku powołany przez prezydenta miasta Gdańska Pawła Adamowicza, *Model na rzecz równego traktowania*, Gdańsk 2018, s. 4–5.

¹⁵ <https://kultura.trojmiasto.pl/Poznaj-gdanskie-mniejszosci-narodowe-Przed-nami-Biografie-Gdanskie-XI-Dni-Mniejszosci-Narodowej-n84179.html> [dostęp: 14.04.2019].

¹⁶ Mazurkiewicz M., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku*, „Rocznik Ziemi Zachodnich” 2017, nr 1, s. 756–757.

¹⁷ Wenzel M., *Stosunek do obcokrajowców w Polsce*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009, s. 9–10.

¹⁸ Ibidem, s. 2.

zaś strony – poglądami (na przykład opiniami o korzyściach i zagrożeniach wynikających z obecności obcokrajowców), które z kolei mogą być kształtowane zarówno przez osobiste doświadczenie, jak i przez obieguowe, stereotypowe wyobrażenia na temat obcych. Ze względu na niewielką znajomość obcokrajowców przeważa drugi sposób rozpoznania rzeczywistości i kształtowania poglądów. W zakresie ogólnych ocen tego, czy imigranci sprawiają, że kraj staje się lepszy lub gorszy do życia, Polacy lokują się na siódmym miejscu spośród 21 państw europejskich. Wśród krajów najczęściej dostrzegających korzyści dla kultury, społeczeństwo polskie jest na piątej pozycji. Najgorzej wypada ocena ekonomicznych korzyści z imigracji – Polacy zajmują szesnaste miejsce. Jeśli wziąć pod uwagę wskaźniki wszystkich trzech wymiarów, najwięcej korzyści dostrzegają mieszkańcy Luksemburga, Szwecji, Finlandii i Szwajcarii, najmniej zaś Grecy, Czesi i Węgrzy¹⁹. W badaniach dotyczących mniejszości Żydowskiej w Polsce przeprowadzonych w 2017 roku za najmniej lubianych w Polsce uznano: Żydów, muzułmanów i Arabów, Ukraińców, Romów i Rosjan. Na podstawie tych badań nakreślono tezę dotyczącą pobrzmiewającego echa obserwacji sytuacji w Europie, która obecnie boryka się z problemem rozlokowania uchodźców z krajów muzułmańskich, z których niektórzy, zdaniem ankietowanych, stwarzają zagrożenie terrorystyczne²⁰.

3.2. Idea tolerancyjnego miasta Gdańska

W 2015 roku w Gdańsku przeprowadzono badania socjologiczne dotyczące przyjmowania uchodźców ze wschodu. W realizowanym badaniu gdańszczanie poproszeni zostali o ustosunkowanie się do takiego rozwiązania. Nieco mniej niż 1/3 badanych (29,6%) opowiedziało się za tym, aby miasto Gdańsk przyjęło grupę imigrantów, 17% nie miało zdania na ten temat, natomiast ponad połowa badanych (53,4%) sprzeciwiła się takiemu rozwiązaniu. U podstaw negatywnych opinii i niechęci do uchodźców z Bliskiego Wschodu leżą obawy ankietowanych związane z potencjalnym zagrożeniem terroryzmem (49,5%). Źródłem niechęci jest także lęk przed obcą kulturą (20%), co w konsekwencji może także powodować, iż w mieście – na wzór niektórych państw zachodnich – zaczną powstawać getta etniczno-religijne zamieszkałe przez ludność muzułmańską (13,3%). W swoich wypowiedziach respondenci zwracali także uwagę na to, że przyjęcie przesiedleńców może prowadzić do wzrostu przestępczości (9,7%). Przywoływano także argument ekonomiczny mówiący o tym, że przyjęcie uchodźców będzie wiązało się ze wzrostem wydatków z budżetu miasta na lokale mieszkalne oraz zapomogi (7,5%)²¹.

¹⁹ Ibidem, s. 2–3.

²⁰ *Sytuacja mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w wybranych państwach Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości żydowskiej*, red. nauk. Zieliński K., Warszawa 2017.

²¹ *Barometr opinii mieszkańców Gdańska na temat wybranych problemów miasta i polityki lokalnej*, Pracownia Realizacji Badań Socjologicznych, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2015, s. 4.

W czerwcu 2018 roku Rada Miasta Gdańska przyjęła *Model na rzecz równego traktowania*. Dokument ten wzbudził w mieszkańcach wiele emocji. W trakcie konsultacji społecznych dochodziło do konfliktów pomiędzy środowiskami lewicowymi oraz prawicowo-katolickimi. W dokumencie, który ma zapobiec dyskryminacji mieszkańców uwzględniono nie tylko wiek, stan zdrowia, płeć, pochodzenie, narodowość, stosunek do religii, ale także orientację seksualną. „Mentalność trudno zmienić wprowadzając nowe przepisy. Niewiele rzeczy się zmieni po wejściu modelu”²² w takich słowach na temat dokumentu wypowiedziała się Czeczenka Khedi Alieva, członkini Gdańskiej Rady Imigrantów i Imigrantek. Odbyte dyskusje publiczne ukazały jak trudnym tematem jest temat dyskryminacji na terenach Gdańska.

3.3. Rozwiązania realizowane na terenie Gdańska

W mieście Gdańsk prowadzony jest szereg działań w celu niwelowania dyskryminacji etnicznej. Obecnie większość z nich opiera się na działaniach inicjatyw społecznych i oddolnych ruchów miejskich. Przykładem mogą być tu organizowane przez Instytut Kultury Miejskiej Gdańskie Dni Sąsiadów. Takie wydarzenia tworzą platformę umożliwiającą dzięki integracji i wspólnej zabawie przełamanie lęków i otwarcie mieszkańców na nowych sąsiadów, co jest jednym z głównych celów organizatorów: Dzięki prostemu gestowi zaproszenia sąsiadów na spotkanie, dzieląc się poczęstunkiem i organizując wspólnie czas, możemy nawzajem poznać się i polubić- bez względu na wiek i pochodzenie²³. Oddolne działania tego typu, pozytywnie wpływają na społeczeństwo otwierając jego członków na nowe kultury i ich przedstawicieli.

Działania sprzyjające integracji odbywają się w Gdańsku również na poziomie kultury. Gdański Teatr Szekspirowski organizuje cykl Teatry Europy. Podczas organizowanych w ramach tego wydarzenia tygodni narodowych, widzowie i zaproszeni goście mogą poznać kulturę i sztukę wybranych krajów. Organizatorzy podkreślają, że cykl jest okazją do celebrowania kultury danego kraju oraz przedstawienia jej jak najszerzszemu kręgowi odbiorców. Każdy z tygodni tematycznych jest organizowany na zasadzie festiwalu i nie ogranicza się jedynie do przedstawień teatralnych, ale również jest okazją do zorganizowania wydarzeń towarzyszących takich jak wystawy, warsztaty czy konferencje. Do tej pory widzowie mieli okazje zapoznać się między innymi z kulturą Estonii, Litwy, Gruzji czy Rumunii²⁴.

Przytoczone powyżej przykłady są tylko jednymi z wielu inicjatyw realizowanych na terenie Gdańska. Mimo szeregu działań podejmowanych w strefie kultury, w mieście obecnie nie są prowadzone, żadne działania urbanistyczno-architektoniczne, który mógłby by pozytywnie wpłynąć na problem inkluzyjno-

²² <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Rada-Gdanska-przyjela-Model-na-rzecz-rownego-traktowania-n125124.html>. [dostępne: 6.05.2019].

²³ <https://ikm.gda.pl/projekt/gdanskie-dni-sasiadow/> [dostępne: 6.05.2019].

²⁴ <https://teatrszekspirowski.pl/dzialanosc/teatry-europy> [dostępne: 6.05.2019].

ści przestrzeni publicznej i pełniejszego otwarcia miasta oraz jego mieszkańców na mniejszości etniczne i kulturowe. Uzupełnienie obecnie realizowanego programu o działania z zakresu urbanistyki i architektury pozwoliłoby na stworzenie efektywnego narzędzia do przeciwdziałania dyskryminacji oraz jej negatywnych skutków.

Zakończenie

Niezależnie od ram czasowych i skali, sukces każdego projektu związanego z tworzeniem nowych przestrzeni publicznych zależy od poziomu zaangażowania społeczności na każdym jego etapie. Bez względu czy znajdujemy się w momencie opracowania pomysłu, na etapie wdrożenia, czy monitorowania po zakończeniu projektu. Ten rodzaj trwałego uczestnictwa ułatwia także budowanie partnerstw, gromadzenie pieniędzy, unikania krytyki i reakcji zwrotnej. Powyższe działania przyczyniają się do budowania grup świadomych odbiorców, zapewniania utrzymania i zarządzania nowopowstałymi przestrzeniami.

Zaprezentowane powyżej przykłady skłaniają do refleksji i poszukiwania odpowiedniej drogi w procesie rozwiązywania problemów społecznych, występujących w każdym społeczeństwie. W kontekście miasta Gdańska omawiane przykłady mogą stać się inspiracją dla urzędników oraz architektów. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż coraz częściej obywatele sami zauważają potrzebę zmiany i poprzez oddolne działania, zaczynają wpływać na swoje otoczenie. W kontekście omówionych przykładów należy podkreślić, że w Gdańsku proces integracji jest przeprowadzany od dłuższego czasu, doskonałym przykładem jest działalność Lawrence "Okey" Ugwu, który od 2004 roku pełni funkcję dyrektora Nadbałtyckiego Centrum Kultury i aktywnie działa na rzecz integracji społeczeństwa. Podobnych przykładów w różnej skali i formie jest w Gdańsku więcej. Brakuje jednak działań na poziomie architektoniczno-urbanistycznym.

Wzrastająca świadomość mieszkańców miasta, wspierana poprzez odpowiednią edukację pozwala na stworzenie środowiska bezpiecznego i tolerancyjnego, w którym przestrzenie publiczne będą umożliwiały odpowiednie działania. Środowisko zamieszkania w znacznym stopniu wpływa na samopoczucie człowieka, odpowiednie wsparcie sąsiadów może mieć znaczenie dla efektywności w pracy czy w szkole. Poczucie akceptacji jest jednym z czynników psychicznych, który umożliwia odpowiedni rozwój człowieka. Warto również zwrócić uwagę na jego znaczenie w ochronie zdrowia. Pierwszym etapem powstawania więzi międzyludzkich jest styczność przestrzenna, kolejnym wzajemne oddziaływanie. Architektura jest narzędziem, przy pomocy którego kreowana jest przestrzeń, dlatego powinna zachęcać do interakcji pomiędzy grupami społecznymi zamieszkującymi tereny Gdańska.

Bibliografia

1. Basurama-<http://basurama.org/en/> [dostęp: 20.04.2019].
2. Cieślukowska D., *Analiza danych zastanych. Dyskryminacja ze względu na etniczność i narodowość*, 2012.
3. City Collaborative-<http://www.citycollaborative.org/projectsrecent-1> Projects — [dostęp: 20.04.2019].
4. Cogley B., *Colourful booths enliven Hayarden school for children of refugees in Tel Aviv*,” Dezeen” 2019.
5. Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.
6. Flor D., *Architektura a budowanie więzi społecznych – kształtowanie przestrzeni w oparciu o podstawy psychologii środowiskowej*, „Budownictwo i Architektura” 2010, nr 6.
7. Gap Filler- <https://gapfiller.org.nz/project/dance-o-mat> Dance-O-Mat| Gap Filler. [dostęp: 20.04.2019].
8. Griffin J., *Czarny jak ja*, Karakter, Warszawa 2016.
9. Gropius W., *Pełnia Architektury*, Karakter, Kraków 2014.
10. <http://sztuka-architektury.pl/article/4508/ludzie-buduja-domy> [dostęp: 17.04.2019].
11. <https://kultura.trojmiasto.pl/Poznaj-gdanske-mniejszosci-narodowe-Przed-nami-Biografie-Gdanske-XI-Dni-Mniejszosci-Narodowej-n84179.html> [dostęp: 14.04.2019].
12. <https://teatrszekspirowski.pl/dzialanosc/teatry-europy> [dostęp: 6.05.2019]
13. <https://www.archdaily.com/144527/educational-building-in-mozambique-andre-fontes-sixten-rahlff> [dostęp 20.04.2019]
14. <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Rada-Gdanska-przyjela-Model-na-rzecz-rownego-traktowania-n125124.html>. [dostęp: 6.05.2019].
15. Mazurkiewicz M., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku*,”Rocznik Ziemi Zachodnich” 2017, nr 1.
16. Pracownia Realizacji Badań Socjologicznych, Uniwersytet Gdański, *Barometr opinii mieszkańców Gdańska na temat wybranych problemów miasta i polityki lokalnej*, Gdańsk 2015.

17. *Sytuacja mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w wybranych państwach Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości żydowskiej*, red. nauk. Zieliński K, Warszawa 2017.
18. The Lighter, Quicker, Cheaper Transformation of Public Spaces <https://www.pps.org/article/lighter-quicker-cheaper> [dostęp: 20.04.2019].
<https://ikm.gda.pl/projekt/gdanskie-dni-sasiadow/> [dostęp: 6.05.2019].
19. Wenzel M., *Stosunek do obcokrajowców w Polsce*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009.
20. Zespół ds. Modelu na rzecz Równego Traktowania w Gdańsku powołany przez prezydenta miasta Gdańska Pawła Adamowicza, *Model na rzecz równego traktowania*, Gdańsk 2018.

Informacje o autorach

dr inż. arch. Jan Cudzik,
Politechnika Gdańska,
Katedra Architektury Miasta i Przestrzeni Nadwodnych, Polska,
jan.cudzik@pg.edu.pl

inż. Katarzyna Lejk,
Sopoka Szkoła Wyższa,
Wydział Architektury, Polska,
katarzyna.lejk@gmail.com

